

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 305:37:351:1(045)

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.4.29>

ПЕТРОВА Г.М., КУМЕДА Т.А.

**ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ЗНАЧИМА КАТЕГОРІЯ У СТРУКТУРІ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ:
АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

**GENDER EQUALITY AS A SIGNIFICANT CATEGORY IN THE STRUCTURE
OF SOCIAL AND HUMANITARIAN EDUCATION OF FUTURE LAW
ENFORCEMENT OFFICERS: AN AXIOLOGICAL ASPECT**

У статті розглянуто феномен гендерної рівності як значимої категорії сучасної соціально-гуманітарної освіти майбутніх правоохоронців. Акцентовано увагу на аксіологічному вимірі гендерної проблематики, що визначає формування світоглядних орієнтирів, етичної культури та професійної відповідальності фахівців правоохоронної сфери. Проаналізовано взаємозв'язок принципів гендерної рівності з гуманістичними цінностями, правами людини та морально-правовими засадами публічної служби. Показано, що засвоєння гендерно чутливої культури мислення сприяє розвитку толерантності, поваги до прав і гідності особи, зміцненню демократичних стандартів професійної діяльності. Зроблено висновок, що інтеграція гендерного підходу у структуру соціально-гуманітарної підготовки магістрів-правоохоронців є необхідною умовою формування їхнього ціннісного та етичного потенціалу.

Ключові слова: *гендерна рівність, категорія, права людини, гідність, гуманізм, верховенство права, соціально-гуманітарне знання.*

The article examines the phenomenon of gender equality as a significant category of modern socio-humanitarian education for future law enforcement officers. The emphasis is placed on the axiological dimension of gender issues, which determines the formation of worldview orientations, ethical culture, and professional responsibility among specialists in the law enforcement sphere. The interrelation between the principles of gender equality, humanistic values, human rights, and the moral and legal foundations of public service is analyzed. It is demonstrated that the acquisition of gender-sensitive modes of thinking contributes to the development of tolerance, respect for human rights and dignity, and the strengthening of democratic standards of professional activity. The article concludes that the integration of the gender approach into the structure of socio-humanitarian training for master's degree students in law enforcement is a necessary condition for the formation of their value-based and ethical potential.

Key words: *gender equality, category, human rights, dignity, humanism, rule of law, socio-humanitarian knowledge.*

© ПЕТРОВА Г.М. – кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології (Національна академія внутрішніх справ) <https://orcid.org/0000-0002-5964-1473>

© КУМЕДА Т.А. – кандидат мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології (Національна академія внутрішніх справ) <https://orcid.org/0000-0002-1690-4253>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Актуальність дослідження обумовлена потребою концептуалізації гендерної рівності як фундаментальної категорії соціально-гуманітарного знання, що детермінує якісно новий рівень суспільного розвитку через усвідомлення нерозривного зв'язку між прогресивними тенденціями сучасного людства та необхідністю більш повного залучення до процесів прийняття рішень широкої аудиторії, здатної вербалізувати власні уявлення про соціальний досвід та нормативні орієнтири.

Впровадження терміну «гендер» знаменувало собою радикальний відхід від біологічного детермінізму, властивого використанню категорій «стать» чи «статеві відмінності», що спричинило трансформацію наукового дискурсу, яка поширилася значно далі за межі медичної сфери та проникла в практики урядування й політику щодо статевої організації суспільства в цілому, зумовивши докорінну зміну уявлень про індивіда, суспільні інститути, владні відносини, політичні процеси та правові регулятори. Хоча інституціоналізація терміну «гендер» у соціально-гуманітарному знанні відбулася у другій половині XX століття, саме проблематизація гендерної ідентичності як соціокультурного конструкту, виявлення неочевидності її формування мали настільки значний вплив, що сучасна соціальна історія вже не може бути репрезентована без апеляції до гендеру, гендерних ролей та гендерної ідентичності як її фундаментальних організуючих принципів, що детермінують методологію наукового аналізу.

Соціокультурні детермінанти гендерних уявлень формуються у процесі соціалізації індивіда через вплив сім'ї, освітніх інституцій, засобів масової комунікації, соціального середовища, а також політичних, громадських та державних структур, що актуалізує необхідність формування позитивного ставлення до жіночого лідерства як фактора впливу на масову свідомість та суспільні трансформації. Історичні передумови гендерної рівності криються у ширшому залученні жінок до суспільного виробництва, зумовленому удосконаленням технологій господарювання, розширенням мережі соціальних послуг, що мінімізували потреби у домашній праці, а також у формуванні після 60-х років XX століття нового бачення соціальних ролей жінки в західних суспільствах, де збільшення тривалості життя та зниження народжуваності скоротили період догляду за дітьми, створюючи передумови для професійної самореалізації поза домом та трансформації сімейних функцій. У сучасних умовах соціальних трансформацій особливої актуальності набуває проблема гендерної ідентифікації, що вимагає переосмислення традиційних уявлень і стереотипів через усвідомлення умовності розподілу на «чоловічі» та «жіночі» особистісні якості, оскільки всім індивідам властиві комплексні поєднання сили та слабкості, самостійності та залежності, активності та пасивності, що визначаються конкретними життєвими обставинами та соціокультурними контекстами.

Серед наукових джерел, присвячених висвітленню даної проблеми, доцільно відзначити праці Дж. Аутишорна, В. Брайсона, Дж. Буссмейкера, С. Вальєнте, Ф. Гардинера, К. Кілпатрика, М. Лейенара, Дж. Ловендускі, П. Норріса, Б. Рейнальда, Я. Форбса. Для аналізу методологічного інструментарію використовують роботи Н. Лумана та Г. Хакенена, Л. Мосіонжніка. Гендерні аспекти в державному управлінні розглядали Н. Грицяк, О. Кулачек, К. Левченко, Л. Лобанова, М. Пірен та ін. Гендерним аспектам законотворення приділяли увагу О. Руднева, О. Суслова, А. Погорелова, С. Плотян, А. Чигрин, Т. Макійчук, І. Лавренчук та ін. Гендерні аспекти політичних інститутів та процесів досліджувались Н. Дармограй, О. Сорокопуд, О. Ярош, В. Горбатенко і М. Остапенко. Міжнародний та вітчизняний досвід розвитку гендерної рівності розкритий у працях Т. Мельник, Л. Кобелянської, Т. Марценюк, О. Сурніної-Далекорей, С. Оксамитної, М. Скорик та ін. Історію становлення та розвитку гендерної політики вивчали М. Гавришко, О. Кісь, Л. Смоляр та ін.

Науковий дискурс кінця XX – початку XXI століття характеризується інтенсифікацією дослідницької уваги до процесів формування та трансформації галузевих терміносистем, що обумовлено фундаментальною роллю термінології як концептуальної основи лексики сучасної літературної мови, особливо в умовах прискороного розвитку інноваційних технологій та виникнення нових галузей знань. Протягом останніх десятиліть у світовій та українській лінгвістиці спостерігається динамічний розвиток гендерних досліджень, що зумовило становлення нового наукового напрямку – гендерної лінгвістики, яка концептуалізує мовні механізми конструювання соціальних відносин.

Термін «гендер» виник у просторі соціальних наук як інструмент позначення нових стратегій регулювання соціально-статевих відносин, а згодом гендерні підходи набули міждисциплінарного характеру, поширившись на майже всі галузі гуманітарного та соціального знання – від соціології, психології, педагогіки, історії, філософії, релігієзнавства, літературознавства та

мистецтвознавства до політичних наук, права, державного управління, економіки та статистики. Сучасні гендерні дослідження концентрують увагу на аналізі механізмів відтворення гендерної нерівності та дослідженні соціальних відносин між жінками та чоловіками, розглядаючи гендерну систему не лише як сукупність ідей та інституцій, але й як поведінкові практики індивідів, комунікативні інтеракції та соціально приписувані ролі [1].

Категоричне розрізнення понять «стать» та «гендер» становить методологічну основу гендерного підходу: якщо термін «стать» позначає біологічні, анатомічні та фізіологічні відмінності між жіночим та чоловічим організмами, то гендер конструюється соціально та детермінується культурним контекстом суспільства в конкретний історичний період, формуючи поведінкові, культурні, психологічні та візуальні відмінності між чоловіками та жінками. Сучасне бачення гендеру як складної соціальної конструкції, зокрема в концепції Майкла Кіммеля, структурно включає три взаємопов'язані елементи – ідентичність, інтеракції та інституції, що пояснюють феномени гендерної відмінності та гендерної нерівності [2].

Історичне становлення поняття «гендер» у науковому дискурсі відноситься до 1960-х років, а його концептуальні витoki криються в теоріях соціального конструювання реальності П. Бергмана та Т. Лукмана, етнометодологічному підході Г. Гарфінкеля та драматургічному інтеракціонізмі І. Гофмана [3, с. 13]. Важливим етапом інституціоналізації поняття стало його закріплення в Стамбульській конвенції Ради Європи, де гендер визначається як соціально закріплені ролі, поведінка, діяльність та характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків [4].

Сучасні гендерні студії критично аналізують явища гендерної поляризації, андроцентризму та патріархату, акцентуючи увагу на нерівності, ієрархії, стратифікації та владних відносинах, вбудованих у гендерні взаємини. Поява поняття «гендерна рівність» як соціального ідеалу пов'язується з IV Всесвітньою конференцією зі становища жінок у Пекіні (1995 рік), а в українському законодавстві це поняття вперше було впроваджене у 2001 році, знайшовши подальший розвиток у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 рік) [5].

Завершуючи аналіз історії формування понять «гендер» та «гендерна рівність», слід констатувати, що їх точне визначення залишається науковою проблемою через динамічність сучасних суспільних процесів, що окреслюють певний соціальний ідеал, досягнення якого є показником прогресивного розвитку людства, а забезпечення гендерної рівності має ґрунтуватися на врахуванні історично сформованих гендерних відносин та усуненні стереотипів через ефективні механізми державної політики та громадської активності.

Можемо виокремити три фундаментальні етапи концептуалізації та операціоналізації поняття «гендер» від моменту його введення в науковий обіг у першій половині XX століття до сучасного філософського осмислення. Перший етап, що характеризується радикальним переосмисленням усталених уявлень про жіночу та чоловічу ідентичність, був зумовлений історичною необхідністю деструкції патріархальної системи цінностей, яка в першій половині XX століття об'єктивно потребувала кардинальної трансформації через суспільні зрушення, викликані індустріалізацією, урбанізацією та жіночим рухом за емансипацію. Саме на цьому етапі відбувається чітка диференціація понять «стать» та «гендер», які починають протиставлятися за аналогією з класичною бінарною опозицією «природа-культура», де біологічна стать розглядалася як природна детермінанта, тоді як гендер інтерпретувався як продукт соціокультурного конструювання, що відкривало можливості для критичного аналізу історичної зумовленості гендерних ролей та їх релятивного характеру.

Другий етап розвитку концепції гендера, що припадає на другу половину XX століття, характеризується одночасним артикулюванням трьох взаємопов'язаних понять: «стать», «гендер» та «відмінність статей», що зумовило необхідність більш нюансного теоретичного осмислення їх взаємозв'язків та методологічних функцій. Критики концепції гендера наголошували, що саме по собі це поняття не здатне адекватно пояснити феномен «відмінності», оскільки воно фіксувало лише певні сталі характеристики форм колективної ідентичності, не розкриваючи динаміки їх взаємодії та історичної трансформації. Проте саме в цей період вплив феміністичних течій, зокрема другого та третього хвиль фемінізму, стає надзвичайно значимим чинником, що призводить до формування тези про універсальну людську природу, в якій чоловіки та жінки беруть однакову участь з огляду на їх «сутнісну» подібність, що згодом трансформується в етичну та правову вимогу «гендерної рівності» як фундаментального принципу сучасних демократичних суспільств.

УДК 62-50

16. *Chrysomelidae* (10 species)

P

Исторический аспект оценки не рыночных цен в условиях рыночной экономики

$$I_{\mathcal{C}}^{\mathcal{C}} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \quad I_{\mathcal{C}}^{\mathcal{C}^*} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}$$

статус, генетичні особливості, поведінкові моделі та естетичні характеристики, що в сукупності формують складну систему соціальних диференціацій.

У контексті «плинних часів» (З.Бауман) [6] професійна сфера зіштовхується з необхідністю перманентного переосмислення норм та практик діяльності, що зумовлює постійний рух у напрямку легалізації різноманітних форм соціального буття та утвердження культури стабільного розвитку. Саме тому категорії соціально-гуманітарних знань відіграють фундуочу роль у світогляді сучасного професіонала, виступаючи вербальним втіленням універсальної системи координат для етичної оцінки професійної поведінки, зокрема у сфері правоохоронної діяльності.

Демократичні соціальні трансформації знаходять своє втілення у формуванні соціальних відносин на засадах рівних можливостей для чоловіків та жінок, партнерської взаємодії та взаємної відповідальності. Гендерна рівність виступає не лише результатом процесів загальної демократизації усіх сфер суспільного життя, а й суттєвим чинником глобальних культурних змін, що трансформують структуру модерного, постіндустріального суспільства та формують інституційні запити на демократичні механізми регулювання.

Концепт людської гідності постає одночасно аксіологічною цінністю та категоріальним імперативом у професійному мисленні, що зумовлює усвідомлення її збереження та захисту як базової умови існування людської спільноти. Ідейно-філософська передумова декларування прав людини криється саме в концепції гідності, що детермінувала появу інституту прав людини як форми модерного суспільного договору та інструменту соціального управління.

Права людини концептуалізуються як невід'ємні атрибути людського буття, що забезпечують умови безпеки та розвитку індивіда, збереження природних і соціальних якостей особистості, створюючи передумови для побудови справедливого суспільства. Сучасний дискурс прав людини все більше актуалізує їх взаємозв'язок із фундаментальними цінностями свободи, незалежності та рівності, що зумовлює прямий зв'язок моделі прав людини з етикою як системою вироблення універсальних форм співіснування.

Принцип недискримінації виступає фундаментальною ідейною настановою соціальної організації, де відсутність дискримінаційних практик у поведінці та комунікації визначає рівень професіоналізму, інтелектуального розвитку та культурної зрілості індивіда. Вимога недискримінації безпосередньо корелює з реалізацією прав і свобод людини, прагнучи усунути перешкоди на шляху до повноцінної соціальної інтеграції представників меншин.

У зазначеній категоріальній системі гендерна рівність функціонує як ефективний інструмент соціального моделювання, що детермінує розвиток людського потенціалу через створення умов для професійної самореалізації. Реалізація цього принципу вимагає залучення як безпосередніх учасників соціальної комунікації, так і інституцій демократичної держави, що в подальшому сприятиме економічному зростанню та політичній стабільності.

Сучасне реформування правоохоронної системи, орієнтоване на імплементацію міжнародних стандартів, вимагає від професіонала усвідомлення цілей та змісту інноваційних процесів, що передбачає засвоєння ключових понять і категорій, які розкривають призначення та ціннісні орієнтації професійної діяльності у контексті взаємодії громадянського суспільства та правоохоронних інституцій.

Отже, гендерна рівність виступає фундаментальним інструментом утвердження людської гідності, оскільки детермінує усунення зовнішнього, соціально нав'язаного детермінізму щодо особистісного та професійного самовизначення індивіда. Вона гарантує реалізацію права кожної людини на вільний вибір кар'єрного шляху, способу життя та розкриття власних здібностей без обмежень, зумовлених статевую приналежністю. Суть цього принципу полягає в однаковому ціннісному статусі потреб і прагнень усіх індивідів, незалежно від їх гендерних характеристик, що знаходить своє втілення в рівному доступі до суспільних благ, правових гарантій та можливостей розвитку.

Історична еволюція ідеї гендерної рівності пройшла складний шлях від концепції рівності статей у добу Відродження та Модерну, через боротьбу за спільні політичні права та можливості самореалізації на зламі XIX–XX століть, до сучасного розуміння цієї категорії як інструменту забезпечення повноцінності індивідуального, самобутнього начала в умовах мультикультурного суспільства. Сьогодні гендерна рівність виступає не лише як принцип соціальної організації, але й як чинник утвердження значущості різноманітних моделей поведінки, мислення та способів життєтворчості, що становить підґрунтя для гармонійного розвитку як публічної

сфери – через утвердження миру, стабільності та економічного зростання, – так і приватного простору – через формування партнерських відносин, збереження психофізичного здоров'я та досягнення довголіття.

Гендерна рівність функціонує як ефективний інструмент соціального моделювання, що детермінує оптимальні умови для розвитку людського потенціалу через створення інклюзивного середовища, де усуваються штучні бар'єри для самореалізації. Реалізація цього принципу становить стратегічний інтерес як для безпосередніх учасників соціальної комунікації сучасного суспільства, так і для демократичної держави в цілому, оскільки актуалізація права жінок і чоловіків на повноцінну професійну реалізацію сприяє формуванню етичних орієнтирів, розбудові професійної біографії та кар'єрного зростання, що в подальшому трансформується в економічне зростання і політичну стабільність держави.

Історична трансформація концепції гендерної рівності пройшла складний шлях від ідеї формальної рівності статей через боротьбу за політичні права до сучасного розуміння як інструменту забезпечення ціннісного статусу різноманітних моделей поведінки та мислення в умовах мультикультурного суспільства. Міжнародні організації, включаючи ООН, Раду Європи, ОБСЄ та НАТО, інституціалізували принцип гендерної рівності як фундаментальну умову функціонування демократичних суспільств, що проявляється в інтеграції цього принципу у політичні програми, збільшенні представництва жінок у політичних та силових структурах, а також у впровадженні міжнародних стандартів як єдиних критеріїв соціально-правової організації публічного простору.

Впровадження принципу гендерної рівності в силові відомства України – Збройні Сили, Національну гвардію та МВС – на законодавчому рівні обґрунтовується необхідністю популяризації рівноправ'я, модернізації цих інституцій та посилення антикорупційних механізмів. Важливим аспектом є уніфікація понятійного апарату в нормативній базі для всіх професійних спільнот, що сприятиме формуванню єдиного семантичного простору соціальної дії, ефективній комунікації та взаєморозумінню. Саме цим зумовлено увагу до законодавчого закріплення принципу гендерної рівності у вітчизняному правовому полі, зокрема в контексті забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, що становить основу для побудови інклюзивного суспільства з високим рівнем соціальної справедливості.

Список використаних джерел:

1. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація на практиці. К.: Комора, 2021. 176 с.
2. Кімелл М. С. Гендероване суспільство. К.: Сфера, 2003. 490 с.
3. Гендер і гендерна рівність. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12117/Tema_1.pdf?sequence=6&isAllowed=y
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011 р./Довідник для членів парламенту. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>.
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 52, ст. 561). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
6. Бауман З., Донскіс Л. Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. 280 с.